

Orta asyr Ýewropasynda geňsi adat: Akmaklar festiwaly

Category: Geň-taňsy wakalar, Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Orta asyr Ýewropasynda geňsi adat: Akmaklar festiwaly ORTA

ASYR ÝEWROPASYNDA GEŇSI ADAT: AKMAKLAR FESTIWALY

Orta asyrlarda dini we syýasy agalyk kada-kanunlaryny bozanlary beýlede dursun, tankyt etmäge synanyşanlary-da zalymlarça jezalandyryýanam bolsa, käbir festiwallarda hemme gadagançylyklary ýatyryp, adamlary öz ugruna goýberýän eken. Häzir Orta asyr Ýewropasy diýlende, göz önümize diýdimzor häkimiýetler, gadagançylyklar, fanatik buthana we despotizm gelýär. Ýöne bu düzgünleriň barsy ýylyň 364 gününde ýöreýärdi. Tutuş bir günläp näme edesiň gelse edibermeli karnawallar bardy. Bu karnawallara «däliler baýramy», «eşekler baýramy» diýen ýaly atlar dakylardy.

Ruhanylar buthanada lül-gammar serhoş bolardylar, garamaýak raýatlar patyşalardyr begzadalar bilen degşip-gülşerdiler, iň ýaramaz we azgynçylykly jynsy gatnaşyklar bilen birlikde zynanyň her dürlüsi azat bolardy.

Şeýle karnawallaryň düýp maksady halkyň basyşlardan ýadap köpçülikleýin gozgalaňlara ýa-da anarhiýa meýil etmezligidi. Karnawallar gutaran gününüň ertesi häkimiýet agalygyny gaýtadan ýola goýup, karnawal wagty bolan hemme zatlar karnawal günü hem galýan eken.

Görnükli tankytçy Bahtin bu karnawallaryň jemgyýete berýän peýdasyny şeýle sözler bilen düşündirýär:

«Wagtal-wagtal gapagyny açyp, howa çalyşmagyna mümkinçilik berilmese, şerapdan doly gaplar çat açmak bilen bolýar. Biz adamlaram onçakly berk ýasalmadyk gaplar ýaly, içimizdäki danalyk şeraby dindarlykdan we hudaýa bolan gorkudan şekillenen üýtgeşsiz fermentasiýada galan ýagdaýynda çat açarys. Zaýalanmazlygy üçin howa çalşygyna ýol bermeli bolýarys. Belli günlerde dälibaşlyga ýol bermegimiziň sebäbi-de şonda. Şeýtmek bilen Hudaýa has gowy hyzmat etmegimizi dowam etdirip bileris.

Karnawallaryň iň möhüm aýratynlygy – bu çäreler tomaşaçylara görkezilýän ýöne bir şowhun-şagalaň bolmandyr. Karnawalyň ýaha gatnaşyjysy bolmaly ýa-da goşulman çetde galmaly eken.

Uçdantutma hemmäni öz içine alýan bu köpçülikleýin çäre hemmeleri çäräniň dowamynda deňleşdiripdir we özüne mahsus dil döredipdir. Ýagny, patyşa ýa-da ruhany hem bolsaňyz, karnawala gatnaşsaň, öz ierarhiýasyz düzgüniňiz bilen ylalaşmaly bolupdyr. Aýratynam, jalbary sypyrylan ruhanyny ýa-da ýüzüne palçyk çyrşalan patyşany karnawalda näçe diýseň görüp bolýan eken:

Şuweleňli geçmeýän adaty durmuşyň gurluşyny we tertibini kanuny taýdan kesgitleýän kada-kanunlar, gadagançylyklar, çäklendirmeler karnawal geçýänçä güýçsüz hasaplanypdyr. Güýçsüz hasaplananlaryň arasynda ierarhik gurluş, bu gurluş bilen baglanyşykly gorkuzmalar, basyp ýatyrmalar, boýun sunmalar, baş egmeler, takwalyk we edep kadalary hem bolupdyr... Adamlaryň arasyndaky ähli distansiýalar aradan aýrylyp, azat, mähirli, içgin, gyzgyn gatnaşyk döräpdir. Karnawal ýarym hakykat-ýarum oýun görnüşinde şahslaryň arasynda, konkret ten keypi-sapalaryny öz içine alýan täze ikitaraplaýyn gatnaşyklar formasynyň sahnada goýulýan ýeridir...

(Bahtin, 2004: 184).

Bulam aslynda Orta asyryň nähili we nämüçin şeýle uzak dowam edendiginiň bir subutnamasydyr, çünki buthana bir ýandan-a «Ierusalimiň eýelenmegi» ýaly bir prinsipi öňe süren bolsa, bir ýandanam bular ýaly karnawallary oňyn hasaplap, jemgyýetçilik gysyşlygy gowşadybrak dolandyryýardy. Elbetde, pikir gysyşlygy gaz gysyşlygyndan has beter bolýar, hiç bir despotizm ömrüni ebedilik saklap bilmeýär.

- **«Akmaklar festiwaly»**

«Akmaklar festiwaly» baýramçylygy hut buthana ýolbaşçylygy tarapyndan gurnalýan festiwallar bolupdyr. Kelläňe gelen hereketiň oňlanýan we şeýle baýramçylygy geçirme tutarygy Isa pygamberiň (a.s) sünneti hökmünde kabul edilen 1-nji ýanwar gününe gabat getirilipdir.

Şeýle festiwala «Festum Stultorum» («Akmaklar festiwaly»), «Festum Hypodiaconorum» (Pes diakonlar festiwaly), «Festum Baculi» («Çybyklar baýramy») ýaly atlara? berilipdir. (Süleyman Turan «Mukaddes akmaklyk we akmaklar festiwaly»).

Akmaklar festiwalynyň aňyrsy Süleýman Turanyň makalasyndan öwrenşimiz ýaly Rim imperiýasyna çenli uzapdyr.

«Saturnyň günü» («Saturday», ýagny, şenbe gününe-de iňlis dilinde adyny beren «yrsgal hudaýy») ady bilen ýaýran festiwal «Akmaklar festiwalynyň taryhy köklerini düzýär.

1100-nji ýyllaryň resmi çeşmelerinde gabat gelýän bu geňsi däbiň 1500-nji ýyllara çenli dowam edendigini görýäris. Şol täsin festiwallardaky käbir hereketler:

Ruhanylar we wezipeli işgärler iş sagatlarynda dürli hili gorkunç maskalary geýipdir. Aýallar sutonýorlar ýa-da halk bagşylary ýaly geýinip, üýşüp tans edipdirler, ahlaksyz aýdymlary aýdypdyrlar. Ýewharistiýa däbi berjaý edilende gatap galan doňuz ganyndan we etinden ýasalan şöhlatlar iýilipdir. Nard oýny oýnalypdyr. Köne aýakgaplaryň petegini ýakyp, maslyk ýaly porsap duran ys çykarylypdyr. Utanç perdesini doly sypyryp aýryp, buthananyň içinde ikiýana towsaklanypdyr. Arabalara münüp obanyň içinde aýlanylypdyr, at arabalaryň üstünde oýun görkezilipdir, gelşiksiz el-gol hereketlerini edip, her dürli hapa-paýys we uýat sözleri öz içine alýan goşgy setirlerini aýdyp, janköýerlerini we tomaşaçylaryny güldüripdirler.

(S.Turan. agzalan makala seret).

Şeýle festiwallarda mukaddes ýazgylara çenli parodiýadan

paýyny alypdyr, akly başyndan uçan halaýyk «Injili» ýaňsylamakdanam çekinmändir:

Feswiwal geçip durka terslin-oňlyn edilen zatlardan biri-de liturgiýadaky we aýdymlardaky sözler bolupdyr. Ruhanylar «Injiliň» parodiýasynda toslama wagyzlary edip, uýat sözli aýdymlary we dini aýdymlary aýdypdyrlar. Şunuň bilen baglanyşykly mukaddes ýazgylara her kim özüçe tekst goşup ýoýupdyr. Şeýle-de, dürli wagtlarda we ýerlerde ruhanylaryň düşnüksiz sözleri öz içine alýan aýdymlary aýdandyklary, gykwak edendikleri, sykylyk atandyklary, uwlandyklary, çylkasyz gülendikleri, başga-da ýaňsylaýjy hereketleri sereşländigleri ýaly maglumatlar çeşmelerde agzalýar.

(S.Turan. agzalan makala seret).

Umberto Ekonyň «Orta asyrlar» atly naýbaşy eserine göz aýlanymyzda şu jümle diýseň ünsüni çekýär:

«Azgynçylykly ýöne täsin. Apostol Bernard hem monahlaryň şu dünýäden el çekmek bilen nämelerden ýüz öwrendigini gürrüň berende şol ruhy ahwaly tassyklaýar:

«Halkdan aýry bolan biz monahlar – dünýäniň gymmatly we ýalňyşdyryjy her bir zadyndan ýüz öwren bizler – Isany gazanmak ugrunda owadanlygy bilen lowurdaýan, sesleriniň ýakymlylygy bilen gulagy sypalaýan, hoşboý ys kükeýän, datly tagamy, eliňi degirmegiň aýry mazasy bolan, ýagny, bedeni sypalaýan hemme islendik zady nejasatdan eý görmeýän bizler...» (Apologia ad Guillelmum abbatem).

Aňryňy bäriňe getirýän derejede hapa-da bolsa, dänilen zatlar babatda güýçli duýgy we azajygam bolsa küýseg özüniň bardygyny syzdyrýar.

Eýsem bu festiwallar tebigaty boýunça ýalançynyň her dürli haýu-höwesine garşy wysala wekilçilik etmegi nukdaýnazaryndanam diýseň täsin».

Gepiň kelte ýeri, orta asyrlarda dini we syýasy agalyk

kanunlary bozýanlary beýlede dursun, oňa tankydy bellik etmäge synanyşýanlary-da gazaply jezalandyrandygyna garamazdan, käbir festiwallarda hemme gadagancýlygy ýatyryp, adamlary öz erkine goýberýän eken. Şeýle festiwallaryň ahlak kadalaryna gabat gelmeýän taraplaryny hasaba almanymyzda, baý bilen garybyň, begzada bilen garamaýagyň bir günlükçe-de bolsa deňleşýändigini görýäris. Şol sanda jemgyýetiň basyş astynda saklanýan duýgulary öz erkine goýberilip, belki-de, has uly we jemgyýetçilik hadysalarynyň öňi alynypdyr.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

Çarşenbe, 26.04.2023 ý. Geň-taňsy wakalar